

บทที่ 5

บทส่งท้าย

การที่รูปแบบการพัฒนาของหมู่บ้านราษฎร์สามัคคีและหมู่บ้านโคกสง่า มีลักษณะแบบไม่ต่อเนื่อง กิจกรรมการพัฒนาส่วนใหญ่มาจากริเริ่มของหน่วยงานภายนอก โดยที่ประชาชนมิได้มีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการ การดำเนินโครงการพัฒนาทั้งหลายจะผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นหลัก ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การกระจายผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาที่ไม่ทั่วถึงกล่าวคือ กลุ่มผู้นำจะได้รับประโยชน์จากโครงการมากกว่าชาวบ้าน ในบางกรณีได้นำไปสู่ความไม่พอใจ และความขัดแย้งระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะหน่วยงานภายนอกที่นำโครงการพัฒนาไปดำเนินการในหมู่บ้านไม่ได้ติดตามประเมินผลโครงการ ทำให้กลุ่มผู้นำในหมู่บ้านผูกขาดการจัดการโครงการและกระจายผลประโยชน์ประกอบกับสถาบันและกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านไม่มีความเข้มแข็ง ชาวบ้านเองมีความแตกแยกกัน จึงทำให้ไม่มีกลไกใดที่จะควบคุมและถ่วงดุลย์การใช้อำนาจของกลุ่มผู้นำอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นโดยภาพรวมแล้ว การพัฒนาของหมู่บ้านมีความไม่ต่อเนื่อง และมีลักษณะที่หน่วยงานภายนอกนำมามีขึ้นให้ชาวบ้านมากกว่าที่ชาวบ้านจะริเริ่มเอง อีกประการหนึ่งการกระจายผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึงมักจะจำกัดอยู่ในวงของกลุ่มผู้นำและแม้ว่าหมู่บ้านทั้ง 2 จะมีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกัน แต่รูปแบบการพัฒนาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านก็มิได้มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด

รูปแบบการพัฒนาที่เกิดขึ้นนอกจากจะถูกกำหนดโดยลักษณะการดำเนินงานของหน่วยงานภายนอกแล้ว การจัดองค์กรของหมู่บ้านเองก็มีส่วนอย่างยิ่ง ในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาของหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่เป็นปึกแผ่นของชาวบ้าน อันเนื่องมาจากความแตกต่างด้านพื้นฐานทางวัฒนธรรม ความขัดแย้งและไม่มีสถาบันใดของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน วัด ผู้อาวุโส ที่จะเหนี่ยวยึดให้ชาวบ้านมีความเป็นหนึ่งอันเดียวกันได้ เพราะสถาบันเหล่านี้ต่างก็มีบทบาทน้อยมากในหมู่บ้าน จึงไม่เป็นที่เคารพหรือรวมจิตใจของคนทั้งหมู่บ้านได้ ถ้าพิจารณาทางด้านเศรษฐกิจจะเห็นว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ของทั้งสองหมู่บ้านประกอบอาชีพทำไร่เป็นส่วนใหญ่ และมีลักษณะของการผลิตเพื่อขายให้ทันกับภาวะความต้องการของตลาดมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ยุ่งอยู่กับการทำมาหากินไม่มีเวลาจะมาสนใจกิจกรรมการพัฒนานอกจากนี้การที่ชาวบ้านทำการผลิตเพื่อขายเป็นหลักมีผลให้ชาวบ้านให้ความสำคัญต่อการทำงานเพื่อเงิน และมองการประกอบอาชีพในเชิงธุรกิจมากยิ่งขึ้น ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจน โดยเฉพาะพวกไม่มีที่ทำกินต้องรับจ้างแบบหาเช้ากินค่ำ การที่จะระดมกำลังชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมสำหรับส่วนรวมจึงเป็นไปได้ยาก ถ้าพิจารณาทางด้านการเมืองจะพบว่ากลุ่ม

ผู้นำที่เป็นทางการผูกขาดการใช้อำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการพัฒนา และการกระจายผลประโยชน์ กลุ่มหรือสถาบันอื่นในหมู่บ้านไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะถ่วงดุลย์การใช้อำนาจของกลุ่มผู้นำทางการได้ ประกอบกับสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านดังกล่าวข้างต้น ทำให้การตัดสินใจของกลุ่มผู้นำทางการอาจไม่สอดคล้องกับผลประโยชน์ และความเห็นของคนส่วนใหญ่ ซึ่งได้นำไปสู่ความไม่พอใจในกลุ่มชาวบ้าน และมีผลตามมาคือ การที่ชาวบ้านบางส่วนไม่ยอมรับการแสดงบทบาทและการตัดสินใจของผู้นำ การไม่ยอมรับผู้นำทางการของชาวบ้านอาจแสดงออกได้ในหลายรูปแบบ เช่น การไม่ให้ความร่วมมือ การนิินหาว่าร้าย การหันไปพึ่งองค์การราชการภายนอกในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหมู่บ้านทั้ง 2 เป็นหมู่บ้านใหม่และประกอบด้วยคนที่มีความแตกต่างกันคงต้องอาศัยเวลาที่ชาวบ้านได้เรียนรู้ และปรับตัวปรับความคิดเข้าหากัน เพื่อนำไปสู่การผสมกลมกลืนทางสังคม และวัฒนธรรม และการพัฒนาสถาบันหลักของหมู่บ้านให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ หน่วยงานที่ทำหน้าที่ดำเนินโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องน่าจะได้ตระหนักและเรียนรู้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านให้มากขึ้น การดำเนินโครงการพัฒนาไม่น่าจะเป็นไปในลักษณะการสงเคราะห์คือ “เอามาให้แล้วก็จากไป” เหมือนกับที่ผ่านมา หน่วยงานพัฒนาจากภายนอกควรจะใช้เวลาในการร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรม การพัฒนากับชาวบ้านให้มากขึ้นอย่างน้อยก็อาจช่วยประสานความคิดของชาวบ้าน และติดตามการกระจายผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาแทนที่จะปล่อยให้เป็นที่ของกลุ่มผู้นำทางการ นอกจากนี้การติดตามและประเมินผลโครงการพัฒนาชนบทจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้ทราบผลและปัญหาที่เกิดจากการดำเนินโครงการอันอาจจะใช้เป็นข้อมูลได้อย่างดีในการปรับกลยุทธ์การพัฒนาให้เหมาะสม และเกิดผลดีต่อชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น

การที่หมู่บ้านทั้งสองหมู่บ้านอยู่ในเขตป่า จึงมีอัตราการพึ่งพิงป่าค่อนข้างมาก จะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านยังคงประกอบอาชีพหาของป่ามาเพื่อเป็นอาหาร ยารักษาโรค และเพื่อการจำหน่ายแก่พ่อค้าคนกลาง นอกจากนี้ยังมีการรับจ้างเลื่อยไม้และการสร้างโครงบ้านเพื่อขายแก่คนภายนอกอีกด้วย ที่สำคัญก็คือ ในหมู่บ้านป่าไม้ที่ทางราชการได้จัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านไปแล้ว แต่ด้วยขนาดของครอบครัวที่ขยายใหญ่ขึ้น คุณภาพของพื้นที่ดินที่ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก เช่น บางส่วนของแปลงที่ทำกินเป็นหิน ได้กุดดินให้ชาวบ้านมีความต้องการที่ดินทำกินเพิ่ม ซึ่งชาวบ้านแก้ปัญหาโดยการไปทำไร่นอกเขตที่ดินที่จัดสรรให้ คือ เขตป่าสงวนนั่นเอง ดังนั้นการดำเนินมาตรการเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ ในรูปของการจัดตั้งหมู่บ้านป่าไม้ หรือหมู่บ้านในเขตป่าเตรียมการสงวนก็ดีได้ช่วยชลอการบุกรุกทำลายป่าในระดับหนึ่งเท่านั้น เพราะจากที่กล่าวมาข้างต้นชาวบ้านยังคงใช้ประโยชน์จากป่าในรูปแบบต่าง ๆ และเมื่อจำนวนของผู้ไร่ที่ดินทำกินเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ แรงกดดันใน

เรื่องของความต้องการที่ดินทำกินมีแนวโน้มจะสูงขึ้น ซึ่งทางราชการน่าจะได้ดำเนินการพัฒนา และส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมให้กับบุคคลกลุ่มนี้โดยเร่งด่วนต่อไป

ข้อสรุปเชิงสมมติฐาน

1. รูปแบบการพัฒนาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านจัดตั้งและหมู่บ้านที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติไม่ได้มีความแตกต่างกัน
2. การดำเนินโครงการพัฒนา โดยผ่านกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการของหมู่บ้านมีผลทำให้การกระจายผลประโยชน์จากโครงการเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง กลุ่มผู้นำทางการนั้นเองจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ ถ้าไม่มีกลุ่มทางสังคมอื่นใดที่มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะถ่วงดุลย์การใช้อำนาจของกลุ่มผู้นำทางการ
3. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านที่ทำให้ชาวบ้านต้องทำการผลิตเพื่อขายมีผลทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพิงระบบตลาด ชาวบ้านต้องเร่งรีบทำการผลิตจนแทบไม่มีเวลามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการพัฒนาอย่างเพียงพอ
4. ความอ่อนแอของสถาบันทางสังคมของหมู่บ้าน ทำให้กลไกการควบคุมทางสังคม และการยุติความขัดแย้งดำเนินไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ
5. ถ้าผู้นำของหมู่บ้านไม่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านและสถาบันของหมู่บ้านมีความอ่อนแอ ชาวบ้านมีแนวโน้มที่จะหันไปพึ่งองค์กรทางการจากภายนอกในการยุติปัญหาความขัดแย้ง
6. ความแตกต่างในเชิงสังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้าน มีผลทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการพัฒนาเป็นไปได้ยาก

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงและรูปแบบการพัฒนาของหมู่บ้านในเขตป่าไม้” มีประเด็นที่น่าจะได้รับการศึกษาต่อไปในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของครอบครัวกับพื้นที่ที่ทางการจัดสรรให้ ในแง่ที่ว่าขนาดของพื้นที่ที่ทางการจัดสรรให้ 15 ไร่ นี้เพียงพอต่อการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัวหรือไม่ การเพียงพอหรือไม่เพียงพอ อยู่ภายใต้เงื่อนไขอะไร
2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางด้านนิเวศวิทยาของหมู่บ้านที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของชาวบ้าน เช่น การที่ป่าไม้หมดไปมีผลกระทบต่อระบบการหาอาหารและพฤติกรรมกรรมการบริโภคของชาวบ้านอย่างไร

3. ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าในหมู่บ้าน
4. ศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านที่มีต่อการดูแลสุขภาพ
สุขภาพ และการอบรม สั่งสอนเด็ก
5. การประเมินผลโครงการหมู่บ้านป่าไม้โดยส่วนรวมในแง่ที่ว่าหลังจากการจัด
ตั้งหมู่บ้านป่าไม้แล้วการดำเนินงานของทางราชการได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่
อย่างไร ที่สำคัญคือชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่อย่างไร
6. ศึกษาสภาพชีวิต ความเป็นอยู่และปัญหาของชาวบ้านผู้ไร้ที่ดินทำกินใน
หมู่บ้าน ตลอดจนการปรับตัวของชาวบ้านกลุ่มนี้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง
ทางเศรษฐกิจสังคมของหมู่บ้าน
7. ศึกษากลยุทธ์การพัฒนา เพื่อที่จะทำให้การดำเนินโครงการพัฒนาส่งผลโดยตรง
ต่อคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้าน และทำอย่างไรจึงจะให้มีการกระจาย
ผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม